SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:2253

av Linnea Bengtsson m.fl. (V)

En funktionsrättspolitik för trygghet och delaktighet

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut....3

1 Inledning....9

2 Mänskliga rättigheter och nationellt ansvar....9

2.1 Inkorporera funktionsrättskonventionen i lag....9

2.2 Kunskap och uppföljning....10

2.3 Långsiktiga villkor för funktionsrättsrörelsen....11

3 Inflytande och skydd mot diskriminering....12

3.1 En maktutredning med funktionsrättsperspektiv....12

3.2 Stärk skyddet mot diskriminering....13

4 Ekonomisk och social trygghet....13

4.1 Bekämpa den ekonomiska utsattheten....13

4.2 Stöd för nödvändiga merkostnader....14

4.3 Levnadsvillkor för nyanlända med funktionsnedsättning....15

5 Tillgänglighet, kommunikation och självständig rörlighet....16

5.1 Ledar- och assistanshundar....16

5.2 Rätten till färdtjänst....17

5.3 En sammanhållen och jämlik tolktjänst....17

5.4 Tillgängliga toaletter för fler 18
6 Rätten till utbildning....19
6.1 Tillgängliga studentbostäder....19
6.2 Stöd och kompetens för barn och unga med NPF 20
7 Rätten till arbete och meningsfull sysselsättning 20
7.1 Daglig verksamhet, utbildning och arbetsmarknad 22
7.2 Habiliteringsersättning....23
8 Jämlik hälsa, vård och habilitering....24
8.1 Jämlik tillgång till hälso- och sjukvård....25
8.2 En likvärdig habilitering i hela landet 25
8.3 Hjälpmedel och medicintekniska produkter 26
9 Skydd mot våld, övergrepp och utsatthet 27
10 Sammanhållet stöd från socialtjänsten 28
10.1 Stödsamordnare 28
10.2 Stöd till anhöriga....29
10.3 Nationellt ställföreträdarregister....29
11 En stark rättighetslag för hela livet....30
11.1 Återupprätta LSS 30
11.2 Likvärdiga bedömningar i hela landet 30
11.3 Ledsagning som rättighet....31
11.4 LSS-insatser i hela vardagen 32
11.5 Se över åldersgränsen i LSS 32
11.6 Kortare handläggningstider 33
11.7 Stärk hemtjänsten om den ska ersätta assistansen 33
12 Rätten till personlig assistans 34
12.1 Ett statligt huvudmannaskap....34
12.2 Alla grundläggande behov ska räknas i sin helhet....35
12.3 Ersättningsnivåer och kontroll....36
12.4 Avskaffa föräldraavdraget 37

12.5 Kvinnors rätt till personlig assistans 37
12.6 Personliga assistenters arbetsvillkor 38
13 Ett tryggt och självbestämt boende 39
13.1 Bostad med särskild service 39
13.2 Förbjud tvångsförflyttningar 41
14 Rättssäkerhet, tillsyn och myndighetsansvar 42
14.1 Rättssäkra omprövningar 42
14.2 Pausa orimliga återkrav 42
14.3 Rättshjälp och kompensation 43
14.4 Avkriminalisera välfärden 44
14.5 En särskild LSS-inspektion 45
15 Delaktighet i kultur, idrott och fritid 46
16 En inkluderande krisberedskap 48

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning kan inkorporeras i svensk lagstiftning och hur tillräcklig finansiering kan garanteras och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att rutiner för inhämtning av uppdelad statistik och indikatorer på området mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning utvecklas skyndsamt och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör säkerställa goda och långsiktiga villkor för funktionsrättsrörelsen och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en maktutredning enligt beskrivningen med uppdrag att ta fram en nationell

handlingsplan för ökat inflytande och deltagande och tillkännager detta för regeringen.

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utvärdera hur diskrimineringslagen efterlevs med avseende på funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att utreda utformningen av bilstödet för att det ska omfatta specialanpassade bilbarnstolar och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag för att förbättra livsvillkoren för nyanlända med funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över lagstiftningen för att stärka ledar- och assistanshundars möjligheter att vara med där så behövs och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa att alla som är i behov av färdtjänst får tillgång till den, i linje med utredningen från Trafikanalys, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör återkomma med en proposition utifrån slutbetänkandet Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet (SOU 2022:11) och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att stötta kommuner och regioner för att möjliggöra installation av fler servicetoaletter i offentliga lokaler och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att återinföra tillgänglighetskravet i studentbostäder och säkerställa att människor med funktionsnedsättning har samma möjlighet som andra att delta i högre utbildning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till kompetenshöjande insatser om barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten, skolan och rättsväsendet och tillkännager detta för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återuppta satsningen på praktikplatser inom staten, men med ett mindre antal myndigheter, ett tydligare uppdrag till Arbetsförmedlingen och ett tydligare fokus på att praktikplatsen ska leda till arbete, och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av förhållandet mellan insatsen daglig verksamhet och arbetsmarknads- och utbildningsområdena och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att kommunernas ansvar för att ersätta personer som har daglig verksamhet bör lagstadgas, i syfte att säkerställa rätten till habiliteringsersättning, och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att systemet för habiliteringsersättningen genomlyses i syfte att öka jämlika villkor i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda om habiliteringsersättning även ska omfatta personer som har daglig sysselsättning enligt SoL, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta fram en nationell handlingsplan för att identifiera och åtgärda ojämlikheter i hälsa och tillgång till vård och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur vården för personer med funktionsnedsättning kan stärkas enligt beskrivningen ovan och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör initiera en översyn av lagstiftningen kring habilitering enligt beskrivningen ovan och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör inrätta en nationellt styrd hjälpmedelscentral för att tillgången ska bli mer jämlik och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppgift att se över lagstiftningen avseende hjälpmedel enligt beskrivningen och tillkännager detta för regeringen.

24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att ta fram förslag på hur undantag kan införas för att utöka vårdnadshavares rätt att hantera vårdkontakter och läsa journaler för sina barn fram till 18 års ålder och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning med syftet att lagstiftningarna om hatbrott och hets mot folkgrupp även ska omfatta funktionsnedsättning och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör initiera ett arbete hos berörda myndigheter för att säkerställa att utvecklingen av våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning kan följas genom statistik och indikatorer, uppdelat utifrån kön, och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att införa stödsamordnare för personer med stöd och insatser från det offentliga och tillkännager detta för regeringen.
28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att utforma hur stöd till anhöriga kan öka i kommunerna, genom t.ex. särskilda funktioner som har till uppgift att vara behjälpliga med att koordinera vård- och omsorgskontakter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att införa ett nationellt ställföreträdarregister och tillkännager detta för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att stärka lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade med målsättningen att återupprätta lagens grundintentioner och utifrån den utveckla och modernisera lagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som säkerställer en likformig och rättssäker hantering av LSS-insatser i hela landet och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om att stärka rätten till avgiftsfri ledsagning genom att reglera

den i en särskild lag eller stärka LSS samt huruvida insatsen kan ges enligt s.k. förenklad biståndsbedömning och tillkännager detta för regeringen.

33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att statlig assistansersättning ges i större utsträckning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola, daglig verksamhet, sjukhus och anstalt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att avskaffa åldersgränsen i LSS och tillkännager detta för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag för att korta handläggningstiderna inom LSS och tillkännager detta för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att lämna förslag på hur hemtjänsten kan bli bättre på att hjälpa yngre människor och tillkännager detta för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen med en proposition utifrån betänkandet Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans: Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet (SOU 2023:9) och tillkännager detta för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att samtliga grundläggande behov ska vara assistansgrundande i sin helhet och tillkännager detta för regeringen.
39. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till att höja assistansersättningens schablonbelopp och indexreglera det så att det faktiskt följer löne- och kostnadsutvecklingen över tid och tillkännager detta för regeringen.
40. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att göra en översyn av Försäkringskassans arbete mot fusk samt analysera vilka konsekvenser det får för assistansberättigade och assistansanordnare och tillkännager detta för regeringen.
41. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som innebär att föräldraavdraget nollställs och tillkännager detta för regeringen.
42. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att genomföra en översyn av skillnaderna i hur rätten

till assistans efterlevs mellan män och kvinnor och föreslå relevanta åtgärder och tillkännager detta för regeringen.

43. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att förbättra arbetsvillkoren för personliga assistenter och tillkännager detta för regeringen.
44. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag utifrån betänkandet Boende på (o)lika villkor – merkostnader i bostad med särskild service för vuxna enligt LSS (SOU 2021:14) och remissinstansernas kritik och tillkännager detta för regeringen.
45. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som säkerställer att LSS-boenden lever upp till LSS och intentionerna i lagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.
46. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som hindrar tvångsförflyttning av personer som bor i LSS-bostad, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
47. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att stärka tillgången till rättshjälp i LSS-ärenden och tillkännager detta för regeringen.
48. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om någon form av kompensation till den enskilde när den tvingas vara utan LSS-insats under tiden som denne överklagar beslut och inväntar förvaltningsrättens dom, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
49. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att avkriminalisera välfärden och tillkännager detta för regeringen.
50. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att inrätta en LSS-inspektion och tillkännager detta för regeringen.
51. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör säkerställa att det ställs krav på ett funktionsrättsperspektiv i all offentligt finansierad kultur och idrott och tillkännager detta för regeringen.
52. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en kartläggning av hur tillgången till fritidshjälpmedel, färdtjänst, kontaktpersoner, ledsagare och personlig assistans påverkar möjligheten att delta i

kulturliv och i fysiska aktiviteter på lika villkor runt om i landet för att kunna öka delaktigheten och den fysiska aktiviteten bland barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

53. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör initiera en översyn av krisberedskapen med syftet att säkerställa att all viktig information, stöd och hjälp från samhällets sida tillgängliggörs för personer med funktionsnedsättning i händelse av en kris eller katastrof, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

1 Inledning

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) antogs av FN:s generalförsamling den 13 december 2006 och undertecknades av 82 länder, däribland Sverige, i mars 2007. I dag har 164 stater undertecknat och 192 stater och EU, som enda region, ratificerat konventionen.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning tillhör de centrala konventionerna om mänskliga rättigheter men skapar i sig inte några nya rättigheter, utan har till syfte att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att åtnjuta sina mänskliga rättigheter. Konventionens utgångspunkt är att funktionshinder är en social konstruktion och att det är hinder i samhället, inte individens funktionsnedsättning, som leder till exkludering. Personer med funktionsnedsättning anses vara fullvärdiga rättighetsbärare och en del av den mänskliga mångfalden. Konventionen är den första som har arbetats fram tillsammans med representanter från den berörda gruppen, dvs. rättighetsbärarna, och den kräver en oberoende granskande institution.

2 Mänskliga rättigheter och nationellt ansvar

2.1 Inkorporera funktionsrättskonventionen i lag

I Sverige har inte rättighetsperspektivet fått tillräckligt genomslag. Kunskapen om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och vilka skyldigheter som finns från samhällets sida är fortsatt låg. Konventionen används sällan som underlag för beslut i domstolar eller hos myndigheter och personer med

funktionsnedsättning saknar generellt förutsättningar att hävda och utkräva sina rättigheter i enlighet med den. Det saknas en långsiktig strategi för att öka medvetenheten om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Trots att Sverige antog konventionen 2008 har den inte införlivats i svensk lag. Luckor i befintlig lagstiftning har inte identifierats och det saknas systematisk uppföljning och analys av konventionens praktiska tillämpning. Vänsterpartiet anser att rättighetsperspektivet ska genomsyra regelverk och politik för personer med funktionsnedsättning. För att på allvar kunna genomföra konventionen krävs att staten antar ett rättighetsbaserat angreppssätt gentemot rättighetsbärarna och säkerställer ansvarsutkrävande.

FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning finns till för att granska hur de stater som har ratificerat konventionen efterlever den. Kommittén tar bl.a. emot och utreder klagomål från enskilda individer och grupper, tar fram kommentarer om och tolkningar av konventionens artiklar och publicerar vart fjärde år rapporter om respektive konventionsstats efterlevnad av konventionens artiklar. Funktionsrättsrörelsens analyser visar att Sveriges regering inte följer rekommendationerna från kommitténs granskningar i tillräcklig utsträckning.

Vänsterpartiet anser att regeringen bör utreda hur FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning kan inkorporeras i svensk lagstiftning. En sådan utredning bör ta fasta på de nationella granskningarna från FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning och klargöra vilken roll som kommitténs rekommendationer och granskningar bör ha för framtida svensk lagstiftning. Utredningen bör också lämna förslag om hur det kan säkerställas att finansieringen är tillräcklig för att åtagandena i konventionen ska efterlevas.

Regeringen bör utreda hur FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning kan inkorporeras i svensk lagstiftning och hur tillräcklig finansiering kan garanteras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.2 Kunskap och uppföljning

Avsaknad av statistik och indikatorer för uppföljning är ett genomgående problem som rör alla artiklar i CRPD. Kunskap behövs för att identifiera luckor och analysera vilka åtgärder som leder till utveckling och positiva effekter för genomförandet av en rättighetsbaserad politik. Eftersom mycket av ansvaret för frågor som rör

funktionsnedsattas vardagliga liv ligger på en kommunal nivå så är det ytterst viktigt att möjligheten finns att se hur skillnaderna mellan kommunerna ser ut. Det är även viktigt att kunna jämföra livsvillkoren för barn och unga med funktionsnedsättning med barn och unga utan funktionsnedsättning. För att kunna utveckla jämställdhetspolitiken så krävs det även att statistiken är könsuppdelad.

Regeringen bör tillse att rutiner för inhämtning av uppdelad statistik och indikatorer på området mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning utvecklas skyndsamt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.3 Långsiktiga villkor för funktionsrättsrörelsen

Möjligheterna att uppnå en förändring förbättras avsevärt om representanter från den grupp förändringen berör är delaktiga i förändringsprocessen. I dag upplever en stor del av de organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning att de sällan är aktivt involverade i beslutsfattandet kring de frågor som berör dem. Även om det kan finnas möjlighet att lämna synpunkter sker det ofta utan meningsfull återkoppling, utan tillgång till underlag eller när beslut i praktiken redan har fattats.

Vänsterpartiet anser att det bör skapas former och rutiner för att involvera personer med funktionsnedsättning i politiska beslut som direkt berör gruppen på kommunal, regional och statlig nivå. Vi anser även att representanter från organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning bör delta i samhällsövergripande statliga utredningar och kommissioner. Detta kan även ske genom fasta och regelbundna samråd samt representation i utredningar från start. Det är även viktigt att enskilda individer, som inte tillhör någon organisation, att deras erfarenheter och berättelser kan få ta plats i politiska beslut.

För att funktionsrättsrörelsen och civilsamhället i stort ska kunna bedriva det avgörande arbete de gör behöver de goda, stabila och långsiktiga förutsättningar. Stora delar av civilsamhället har drabbats hårt av coronapandemin och sedan inflationen. Vänsterpartiet menar att regeringen bör göra mer för att säkerställa goda villkor för civilsamhället i allmänhet och funktionsrättsrörelsen i synnerhet.

Regeringen bör säkerställa goda och långsiktiga villkor för funktionsrättsrörelsen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3 Inflytande och skydd mot diskriminering

3.1 En maktutredning med funktionsrättsperspektiv

I regeringens promemoria Demokratin 100 år – samling för en stark demokrati, fastslås att det finns stora skillnader i delaktighet i befolkningen. Valdeltagande och representation är generellt lägre bland grupper som har en kort utbildning. Många människor känner sig inte delaktiga, upplever att de har lågt inflytande och känner ett avstånd till de demokratiska institutionerna. Det gäller framför allt personer som befinner sig i en social utsatthet, har en funktionsnedsättning, lider av ohälsa eller bor i ett socioekonomiskt utsatt område. Valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning visar konsekvent lägre nivåer än resten av befolkningen.

Att personer med funktionsnedsättning generellt har en lägre delaktighet och representation i de demokratiska processerna får konsekvenser för hur de politiska frågor som rör gruppen prioriteras. I den statliga utredningen Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) konstateras att det är svårt att i grunden förändra maktförhållanden i samhället genom demokratireformer eller åtgärder för att främja deltagandet. I syfte att fördjupa kunskapen om maktförhållandena i samhället och bidra till en hållbar demokrati föreslår utredningen att en maktutredning tillsätts. Tanken är att en maktutredning ska bidra med ett underlag som ger politiska beslutsfattare bättre förutsättningar att fatta långsiktiga och ändamålsenliga beslut för att möta de utmaningar som samhället och demokratin står inför på sikt.

Vänsterpartiet delar utredningens oro kring att fler individer i samhället upplever maktlöshet och att de inte tror att de kan påverka sin levnadssituation genom att delta i demokratins processer. Vi tillstyrker därför utredningens förslag att tillsätta en maktutredning med uppdrag att analysera fördelningen av makt och inflytande inom olika områden och mellan olika grupper i det svenska samhället. Maktutredningen ska även ha ett särskilt uppdrag att se över hur delaktigheten för personer med funktionsnedsättning kan öka.

Regeringen bör tillsätta en maktutredning enligt beskrivningen ovan med uppdrag att ta fram en nationell handlingsplan för ökat inflytande och deltagande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2 Stärk skyddet mot diskriminering

En ökad tillgänglighet gör samhället bättre genom att fler människor ges möjlighet att delta i samhället och leva ett självständigt liv. 2015 blev bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning en diskrimineringsform enligt lagen. Diskrimineringsförbudet avser alla samhällsområden där diskrimineringslagen gäller med undantag för tillhandahållande av bostäder.

Vänsterpartiet anser att den nya diskrimineringslagstiftningen var ett steg framåt i frågan om mänskliga rättigheter, men tyvärr innehåller lagstiftningen flera avgörande undantag jämfört med den bakomliggande utredningens förslag. 2017 kom en proposition om utvidgat skydd mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet (prop. 2016/17:220) som föreslog att det gällande undantaget för företag med mindre än tio anställda skulle tas bort. Vänsterpartiet välkomnade förslaget.

Som en del i att bredda diskrimineringslagstiftningen bör en utvärdering genomföras av den rådande lagstiftningen i syfte att se hur den har fungerat. Det är ytterst viktigt att de goda intentioner som fanns från regeringens sida även infrias i praktiken.

Regeringen bör utvärdera hur diskrimineringslagen efterlevs med avseende på funktionsnedsättning som diskrimineringsgrund. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4 Ekonomisk och social trygghet

4.1 Bekämpa den ekonomiska utsattheten

Personer med funktionsnedsättning, i synnerhet kvinnor, har ofta sämre ekonomiska förutsättningar än andra grupper i samhället. Många saknar en löneinkomst och lever på ekonomiskt bistånd. Enligt Socialstyrelsens lägesrapport för 2024, Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning, är förekomsten av långvarigt ekonomiskt bistånd högre bland såväl personer med insatser enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) som socialtjänstlagen (SoL) jämfört med den övriga befolkningen. Det handlar om 2,4 respektive 14 procent jämfört med 1 procent i den totala befolkningen. Socialstyrelsens analyser visar dessutom att förekomsten av långvarigt ekonomiskt bistånd ökar. Det gäller framför allt för personer med insatser enligt SoL där förekomsten har ökat med omkring 2 procentenheter. För den totala befolkningen har den däremot minskat. Funktionsnedsättningen i sig kan vara

kostnadsdrivande p.g.a. nödvändiga utgifter för hälso- och sjukvård, läkemedel och olika hjälpmedel. Även hyran för bostäder i särskilt boende är ofta högre än genomsnittlig hyra för jämförbara bostäder.

Socialförsäkringen ska skydda den enskildes försörjning vid arbetslöshet eller sjukdom, men trots det är vissa med kroniska sjukdomar eller varaktiga funktionsnedsättningar helt utestängda från försäkringen. En ökande andel av den förvärvsarbetande befolkningen tecknar privata eller fackliga sjukförsäkringar, ett alternativ som inte är tillgängligt för de som står utanför arbetsmarknaden. Den som p.g.a. funktionsnedsättning aldrig har haft en löneinkomst kan få sjuk- eller aktivitetsersättning (beroende på ålder) på garantinivå.

Sedan alliansregeringens försämringar av sjukförsäkringen har Försäkringskassans bedömningar av rätten till sjuk- och aktivitetsersättning blivit alltmer restriktiva, vilket lett till att många förlorat sitt skydd i socialförsäkringen. En stor andel av dessa har därmed stått utan försörjning och tvingats vända sig till kommunen för att få försörjningsstöd. En ny målgrupp för försörjningsstöd är unga personer med livslånga och omfattande funktionsnedsättningar som tidigare har fått aktivitetsersättning. Försörjningsstödet är utformat för att vara ett tillfälligt stöd då alla egna tillgångar är uttömda och ersättningsnivån är betydligt lägre än i socialförsäkringen. Många med psykisk funktionsnedsättning lever dock varaktigt på försörjningsstöd.

Stödsystemen för försörjning är komplicerade. Det vilar ett stort ansvar på den enskilde att agera rätt för att inte mista sin försörjning, men också att klara av ansökningsprocessen, vilket skapar stora hinder för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. Vissa grupper med funktionsnedsättning har en negativ disponibel inkomst; de fasta utgifterna överstiger inkomsterna. De försörjs i praktiken av anhöriga.

Försörjningsstöd får aldrig bli en permanent lösning. Människor som inte har arbete p.g.a. funktionsnedsättning eller ohälsa måste få sin huvudsakliga försörjning via socialförsäkringen. Även den som är i behov av livslångt stöd ska ha rätt till ett gott liv.

4.2 Stöd för nödvändiga merkostnader

För vuxna och barn med funktionsnedsättning finns ett särskilt stöd för att kunna förflytta sig, det s.k. bilstödet. Det riktar sig till personer som har stora svårigheter att förflytta sig eller att åka kollektivt, men som samtidigt kan köra bil om en sådan

anpassas, eller om anpassning av bilen behövs för bilförare med barn med funktionsnedsättning.

Bilstödet har visat på brister vad gäller specialanpassade bilbarnstolar. Efter en dom i Högsta förvaltningsdomstolen har rättspraxis utvecklats till att bilstödet bara kan beviljas till fast monterade anordningar på, eller ändringar av, ett specifikt fordon som innebär en varaktig förändring av fordonet. Eftersom bilbarnstolar behöver bytas ut i takt med att ett barn växer kan de inte vara fast monterade. Ur ett rättighetsperspektiv är det en självklarhet att även specialanpassade bilbarnstolar ska omfattas av bilstödet. Barn med funktionsnedsättning måste kunna färdas trafiksäkert. Vänsterpartiet menar därför att det är angeläget att bilstödet ska förändras för att omfatta specialanpassade bilbarnstolar.

Regeringen bör ta initiativ till att utreda utformningen av bilstödet för att det ska omfatta specialanpassade bilbarnstolar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Levnadsvillkor för nyanlända med funktionsnedsättning

I och med att Sverige är bundet att följa FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska svensk lagstiftning säkerställa att personer med funktionsnedsättning ska kunna vara delaktiga i samhället. Så är det inte i dag. Personer med en normbrytande funktionalitet lever under ojämlika levnadsvillkor i Sverige. I synnerhet begränsas nyanlända med funktionsnedsättning avseende hälso- och sjukvård, arbetsmarknad, utbildning, bostad, meningsfull fritid och stöd och service.

Myndigheten för delaktighet (MFD) visade i rapporten ”Personer med funktionsnedsättning i asyl- och etableringsprocessen – situationen i dag och behoven framåt” från 2017 att kunskapen om situationen för nyanlända med funktionsnedsättning är låg och att gruppen ofta befinner sig i en svår situation. Trots att rapporten är nästan 10 år gammal är de utvecklingsområden som lyfts fram aktuella än i dag.

MFD lyfter fram att det behövs mer analys av de behov av vård som finns hos nyanlända med funktionsnedsättning och att information om nyanländas rättigheter behöver spridas mer aktivt till hälso- och sjukvården.

Myndigheten lyfter även fram vikten av att främja etableringsprocessen utifrån ett funktionsrättsperspektiv med fokus på ersättningssystemets differentiering och vad som fångas upp i etableringssamtalen samt att det behöver genomföras en kartläggning av

hur etableringsprocessen och dess olika (arbetsförberedande) insatser fungerar för personer med funktionsnedsättning.

Att inkomst från subventionerad anställning, ersättning från arbetslöshetsförsäkring eller aktivitetsstöd inte får beaktas inom ramen för olika försörjningskrav har lett till allvarliga konsekvenser för många. Exempelvis räknas en anställd på Samhall inte som förmögen att försörja sig själv eftersom det är en subventionerad anställning. Det kan leda till att nyanlända exempelvis nekas familjeåterförening eller möjlighet att få permanent uppehållstillstånd.

Det behöver även säkerställas att SFI-utbildningar är tillgängliga ur ett funktionsrättsperspektiv. Bostadsmarknadens fysiska otillgänglighet på grund av lättade tillgänglighetskrav är ytterligare ett problem, men också bristen på billiga hyresrätter som är tillgängliga. Personer med funktionsnedsättning hänvisas därmed till en dyr andrahandsuthyrning som ofta saknar tillräcklig tillgänglighetsanpassning med hissar och tillgängliga toaletter.

Regeringen bör återkomma med förslag för att förbättra livsvillkoren för nyanlända med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Tillgänglighet, kommunikation och självständig rörlighet

5.1 Ledar- och assistanshundar

Ledar- och assistanshundar är hundar som har specialtränats för att ge stöd i vardagen till personer med olika typer av funktionsnedsättning. De är hjälpmedel, inte sällskapsdjur och har rätt att vistas i fler miljöer än andra hundar. Det är oerhört viktigt att assistanshundar kan finnas med i alla de sammanhang där de behövs. Det handlar om att alla människor ska ha samma möjligheter att leva fungerande liv. Därför omfattas de av diskrimineringsförbuden som har samband med funktionsnedsättning. Förbuden omfattar bl.a. restauranger, butiker, varuhus, vårdcentraler, sjukhus, läkarmottagningar, simhallar, teatrar och gym. De gäller också kollektivtrafiken, färdtjänst och taxi. Enligt Myndigheten för delaktighet upplever många ledar- och assistanshundsförare ändå att det finns hinder i samhället vad gäller möjligheten att ta med sig sin hund.

Regeringen bör se över lagstiftningen för att stärka ledar- och assistanshundars möjligheter att vara med där så behövs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Rätten till färdtjänst

SVT uppmärksammade den 3 april 2025 hur en person som är synskadad och behöver färdtjänst för att ta sig till och från sitt arbete har fått färdtjänsten indragen eftersom personen bedöms kunna ta buss eller tåg.

Flera domstolar har i överklaganden bedömt att synskadade kan använda kollektivtrafiken – tåg eller buss – i stället för färdtjänst. Skånetrafiken har i spåren av domarna beslutat att dra in rätten till färdtjänst för synskadade.

Områdeschefen för färdtjänsten menar att man bara följer lagstiftning och domslut och att frågan nu ligger på regeringens bord. Myndigheten Trafikanalys har gjort en utredning som mynnade ut i ett förslag om att förtydliga lagen om färdtjänst så att den omfattar ett från dörr-till-dörr-perspektiv, alltså individens möjlighet att klara ett självständigt resande hela vägen. Den utredningen lämnades till Tidöregeringen utan att de agerade på den.

Vänsterpartiet anser att det är väldigt problematiskt att personer som är i behov av färdtjänst för att bland annat kunna arbeta får den indragen, med hänvisning till kollektivtrafik som de inte kan nyttja på ett säkert sätt.

Regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa att alla som är i behov av färdtjänst får tillgång till den, i linje med utredningen från Trafikanalys. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 En sammanhållen och jämlik tolktjänst

I januari 2022 presenterade Utredningen om förstärkt tolktjänst för jämlikhet och delaktighet sitt slutbetänkande Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet (SOU 2022:11), ofta kallad tolktjänstutredningen. Det är den tredje statliga utredningen om tolktjänsten på 15 år. Betänkandet innehåller förslag som skulle leda till en förbättrad tolktjänst och därigenom stärka delaktigheten i samhället för många människor och förbättra jämlikheten. En del förslag hade behövt vara mer ambitiösa för att uppnå den förändring i samhället som Vänsterpartiet vill se. Det har snart gått över fyra år sedan betänkandet

kom och Tidöregeringen la trots det inte fram en proposition. Detta trots att frågan utretts och behandlats under lång tid och behovet av förändring är stort.

Regeringen bör skyndsamt återkomma med en proposition utifrån slutbetänkandet Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet (SOU 2022:11). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4 Tillgängliga toaletter för fler

Tillgång till en användbar toalett är en grundläggande förutsättning för att kunna delta i samhällslivet. Dagens tillgänglighetsanpassade toaletter, så kallade RWC, är dock inte utformade för alla. Personer med omfattande funktionsnedsättningar kan behöva mer utrymme och hjälpmedel som gör det möjligt att byta kläder, sköta sin hygien eller få hjälp av en eller flera assistenter. Många offentliga toaletter saknar exempelvis en höj- och sänkbar hygienbrits för vuxna och en taklyft. Det begränsar människors möjlighet att besöka offentliga verksamheter, kultur- och idrottsanläggningar, kollektivtrafikens knutpunkter och andra gemensamma miljöer.

En servicetoalett, internationellt ofta kallad Changing Places, är större än en vanlig RWC och utrustad med bland annat hygienbrits för vuxna och taklyft. Sådana toaletter skapar bättre förutsättningar för personer med omfattande funktionsnedsättningar att delta i samhället på jämlika villkor. De ger också anhöriga och personliga assistenter en säkrare och värdigare arbetsmiljö.

Vänsterpartiet anser att det offentliga behöver ta ett större ansvar för att det finns fler servicetoaletter i våra offentliga miljöer och byggnader, exempelvis på vårdinrättningar såsom sjukhus. Det kan t.ex. installeras vid renoveringar eller nybyggnation med hjälp av finansiella stöd från staten. I det här arbetet behöver regeringen ta ansvar för att stötta kommunerna och regionerna och visa att det här är en viktig åtgärd som skulle öka tillgängligheten i våra offentliga miljöer.

Regeringen bör ta initiativ till att stötta kommuner och regioner för att möjliggöra installation av fler servicetoaletter i offentliga lokaler. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Rätten till utbildning

I artikel 24 i CRPD fastslås rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning. Rättigheten ska förverkligas utan diskriminering och på lika villkor genom att konventionsstaterna säkerställer ett sammanhållet utbildningssystem på alla nivåer och livslångt lärande. Artikeln betonar bl.a. utveckling av den mänskliga potentialen, känslan för värdighet och egenvärde samt respekten för de mänskliga rättigheterna, de grundläggande friheterna och den mänskliga mångfalden. Utbildningssystemet ska enligt artikeln även främja utveckling av personlighet, begåvning och kreativitet hos personer med funktionsnedsättning samt av deras mentala och fysiska färdigheter och göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att effektivt delta i ett fritt samhälle.

Vänsterpartiets politik för att säkerställa rätten till utbildning för personer med funktionsnedsättning beskrivs närmare i motion En skola som fungerar för elever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) (mot. 2024/25:V503).

6.1 Tillgängliga studentbostäder

En central förutsättning för att kunna studera är att ha tillgång till en bostad. I dag råder stor bostadsbrist bland studenter i hela landet, och för studenter med funktionsnedsättning är situationen ännu svårare. Det beror på att Tidöregeringen tog bort tillgänglighetskravet för studentbostäder, vilket innebär att nya studentbostäder kan byggas utan att vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.

Denna förändring leder till en allvarlig diskriminering. Studenter med funktionsnedsättning riskerar att helt stängas ute från möjligheten att bosätta sig nära sitt lärosäte och därmed få betydligt sämre förutsättningar att bedriva högre studier. Det strider mot såväl FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) som mot den svenska diskrimineringslagstiftningen och målsättningen om lika villkor i högre utbildning.

För Vänsterpartiet är tillgänglighet inte en särfråga utan en grundläggande rättighet. Alla studenter, oavsett funktionsförmåga, ska kunna efterfråga bostäder på lika villkor. Att ta bort tillgänglighetskravet innebär att Sverige rör sig bakåt i arbetet med funktionsrättsfrågor.

Regeringen bör återkomma med förslag om att återinföra tillgänglighetskravet i studentbostäder och säkerställa att människor med funktionsnedsättning har samma

möjlighet som andra att delta i högre utbildning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Stöd och kompetens för barn och unga med NPF

Barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är överrepresenterade inom tvångsvården och omhändertas enligt lagen om vård av unga (LVU) p.g.a. funktionsnedsättningen samt bristande samhällsstöd i övrigt. Rättsväsendet saknar tillräcklig kompetens för att hantera ärenden där barn med funktionsnedsättning är såväl målsägare som misstänkta lagöverträdare. Kompetensbristen medför en rättsosäker situation för barn med funktionsnedsättning.

Avsaknad av kunskap och information som är anpassade för barn med olika funktionsnedsättningar leder till att barn med funktionsnedsättning har svårare att komma till tals och bli lyssnade på. Problematiken finns inom flera områden men i synnerhet inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten, skolan och rättsväsendet.

Skyddet mot att barn och unga med funktionsnedsättning frihetsberövas p.g.a. följderna av funktionsnedsättningen måste utvecklas. Kunskapen inom rättsväsendet om barn med funktionsnedsättning och funktionsnedsättningarnas konsekvenser bör öka och strategier för att alla barn med funktionsnedsättning systematiskt ges möjlighet att komma till tals i frågor som rör dem måste utarbetas.

Regeringen bör ta initiativ till kompetenshöjande insatser om barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar inom hälso- och sjukvården, socialtjänsten, skolan och rättsväsendet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Rätten till arbete och meningsfull sysselsättning

Arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättning är högre jämfört med den övriga befolkningen. Negativa attityder hos arbetsgivaren, kränkningar, diskriminering vid tillsättning av jobb och mobbning är de vanligaste formerna av diskriminering som personer med funktionsnedsättning blir utsatta för på arbetsmarknaden.

Varje människa har rätt att genom arbete bidra till sin egen försörjning. Allas rätt till arbete är ett effektivt sätt att bygga ett samhälle där alla människor med sina olika erfarenheter är en tillgång. Arbete är viktigt för den personliga utvecklingen, för goda levnadsvillkor samt för full delaktighet i samhället. Personer med funktionsnedsättning

som söker jobb ska bemötas utifrån sina resurser och tillgångar och inte utifrån vilka hinder som finns.

Vänsterpartiet anser att skyddet mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning i arbetslivet måste säkerställas. Aktiva åtgärder mot diskriminering ska vidtas och funktionsrättsperspektivet måste förstärkas i det systematiska arbetsmiljöarbetet. En nationell handlingsplan bör tas fram med målsättningen att sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning ska ligga på samma nivå som sysselsättningsgraden hos den övriga befolkningen. Även de arbetsmarknadspolitiska stöden bör reformeras så att adekvat stöd ges till arbetsgivare och arbetstagare, inkluderat de som förvärvar funktionsnedsättning under anställning, samt egenföretagare med funktionsnedsättning. Arbetsgivare ska få tillräckligt stöd för att möjliggöra skäliga anpassningar på arbetsplatsen, däribland tillgång till tolktjänst och arbetshjälpmedel.

Rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning finns reglerad i flera internationella konventioner. Det innebär att Sverige som stat är ansvarig för att främja förverkligandet av rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning. I lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är daglig verksamhet och sysselsättning reglerad. Det innebär att personer som uppbär stöd enligt LSS bör ha en rimlig sysselsättning på dagarna. Vänsterpartiet anser att personer med psykisk funktionsnedsättning ska ha rätt till daglig sysselsättning enligt LSS och att sysselsättningen ska kunna anpassas efter individens olika förmågor och möjligheter. Vi anser vidare att regelverket kring LSS och socialtjänstlagen (SoL) bör ses över i syfte att underlätta för både arbetstagaren och arbetsgivaren att gå från daglig verksamhet till ett arbete med lönestöd.

Den dagliga verksamheten omfattas i dag inte av svensk arbetsmarknadslagstiftning, vilket innebär brister i arbetsmiljöskydd och förhindrar facklig organisering. Detta bör också förändras enligt Vänsterpartiet.

Det finns en tydlig skillnad mellan hur män och kvinnor får del av samhällets stöd och insatser på arbetsmarknadsområdet. Arbetsmarknadspolitiken behöver därför inte enbart ett funktionsrättsperspektiv utan även ett tydligt genusperspektiv. Möjligheter till stöd, utbildning och arbetsmarknadsåtgärder får inte begränsas beroende på vilket kön personen har. Risken är annars överhängande att traditionella föreställningar om lämplig sysselsättning för män respektive kvinnor cementeras när det gäller arbetsmarknadsåtgärder för personer med funktionsnedsättning.

Mellan 2016 och 2023 hade statliga myndigheter i uppdrag att ta emot nyanlända och personer med funktionsnedsättning från Arbetsförmedlingen för praktik. Statskontoret har utvärderat insatsen och kom bl.a. till slutsatserna att praktikplatser hjälpt de enskilda att få arbete, men att antalet myndigheter som erbjöd praktikplatser och det totala antalet praktikplatser minskat över tid, delvis till följd av coronapandemin. Statskontoret konstaterar vidare att det funnits matchningsproblem i slutet av perioden då 300 av 800 platser som ställts till förfogande under 2021 till 2023 inte tillsattes. Slutligen menar Statskontoret att regeringens styrning har gjort det möjligt för myndigheterna att genomföra uppdraget med en låg ambitionsnivå eftersom det riktats till många myndigheter med ett kollektivt mål. Om en liknande satsning ska genomföras på nytt anser Statskontoret att den bör riktas mot ett mindre antal myndigheter och att Arbetsförmedlingen bör ges ett tydligare uppdrag i processen.

Vänsterpartiet anser att tanken bakom satsningen är god, men att Statskontorets kritik är befogad, samt att det behöver finnas ett tydligare fokus på vad som ska ske efter praktikperiodens slut för att öka chanserna att en praktikplats leder till arbete.

Regeringen bör återuppta satsningen på praktikplatser inom staten, men med ett mindre antal myndigheter, ett tydligare uppdrag till Arbetsförmedlingen och ett tydligare fokus på att praktikplatsen ska leda till arbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiets politik för att stärka situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning beskrivs närmare i motionen Funktionsrätt på arbetsmarknaden (mot. 2023/24:76).

7.1 Daglig verksamhet, utbildning och arbetsmarknad

Strax över 42 000 personer har LSS-insatsen daglig verksamhet, vilket gör den till den vanligaste LSS-insatsen. Det övergripande målet med insatsen är att utveckla den enskildes möjlighet till arbete. Möjlighet till arbete på den öppna arbetsmarknaden ska därför prövas regelbundet.

Enligt Socialstyrelsen har enbart 15 procent av Sveriges kommuner som rutin att pröva deltagarnas möjlighet till arbete eller praktikplats. Därmed finns stor okunskap kring hur många personer i daglig verksamhet som ges förutsättningar att testa ett arbete eller en praktikplats.

Enligt nyligen publicerad forskning övergick enbart 8,2 procent av personer i daglig verksamhet till ett arbete under perioden 2011–2020. Andelen som började studera

under samma period är oförsvarbart låg (0,3%). Mest oroväckande är att hela 11,8 procent lämnade insatsen utan att gå till vare sig arbete eller studier. 2011 uppgick gruppen till 4,6 procent, så ökningen är dramatisk.

I LSS-utredningens betänkande Översyn av insatser enligt LSS (SOU 2018:88) föreslogs att en kartläggning av förhållandet mellan insatsen daglig verksamhet och arbetsmarknads- och utbildningsområdena ska genomföras för att utgöra utgångspunkt för en översyn av insatsen. Utredningens förslag är genomfört till viss del, ännu har ingen nationell kartläggning av förhållandet mellan insatsen daglig verksamhet och arbetsmarknads- och utbildningsområdena genomförts.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av förhållandet mellan insatsen daglig verksamhet och arbetsmarknads- och utbildningsområdena. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7.2 Habiliteringsersättning

Under mandatperioden 2014–2018 drev Vänsterpartiet igenom, i budgetförhandlingar med regeringen, att kommunerna ska få statsbidrag för att kunna betala ut habiliteringsersättningen till personer som har daglig verksamhet. I dag är det enbart ett fåtal kommuner som inte ersätter personer för deras insats på den dagliga verksamheten. Ersättningsnivåerna bör även harmoniseras mer mellan kommunerna.

Kommunernas ansvar för att ersätta personer som har daglig verksamhet bör lagstadgas, i syfte att säkerställa rätten till habiliteringsersättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen bör tillse att systemet för habiliteringsersättningen genomlyses i syfte att öka jämlika villkor i hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Målgruppen för habiliteringsersättningen bör utökas till att även omfatta personer som deltar i daglig sysselsättning enligt SoL. Dagens regelverk behandlar personer som utför motsvarande arbete på samma arbetsplats olika. Personer med daglig verksamhet enligt LSS kan genom habiliteringsersättningen få en ökning av sin dagpenning, medan personer med daglig sysselsättning enligt SoL inte skulle få en ökning, trots att de utför samma arbete på samma arbetsplats. Ett sådant utfall är inte rimligt enbart med anledning av att myndigheten i sin bedömning av en persons funktionsnedsättning beslutat om att bevilja insatser enligt olika lagrum.

Regeringen bör utreda frågan om habiliteringsersättning även ska omfatta personer som har daglig sysselsättning enligt SoL. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Jämlik hälsa, vård och habilitering

Enligt Folkhälsomyndigheten finns det stora skillnader i hälsa mellan olika grupper i samhället. Bland personer med funktionsnedsättning rapporteras sämre livsvillkor, sämre levnadsvanor och sämre hälsa jämfört med personer utan funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättning får inte heller det stöd de behöver för att identifiera de vårdbehov de har eller för att upprätthålla en god hälsa.

Nedsatt psykisk hälsa och dålig tandhälsa är mer än dubbelt så vanligt bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övrig befolkning. Det är tio gånger vanligare att personer med funktionsnedsättning upplever sin hälsa som dålig. Personer med funktionsnedsättning röker mer, har oftare riskabla alkoholvanor, är mer stillasittande och lider i större utsträckning av fetma.

Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät visar att symtom på ohälsa såsom värk i kroppen, trötthet, stress och känsla av ängslan, oro och ångest anges i större utsträckning bland personer med funktionsnedsättning. En betydande del av den sämre hälsan beror inte på funktionsnedsättningen i sig utan kan förklaras av välkända riskfaktorer för ohälsa kopplade till livsvillkor. De viktigaste bestämningsfaktorerna för ojämlikheter i psykisk hälsa bland vuxna är kopplade till sysselsättning och ekonomi. Det gäller både ojämlikheter utifrån inkomst och komplexa ojämlikheter. Insatser för att minska den ekonomiska utsattheten och främja sysselsättningen kan därför ha betydelse för att minska ojämlikhet i psykisk hälsa. Otrygghet och kränkning är viktiga faktorer för komplexa ojämlikheter. I folkhälsoenkäten uppger personer med funktionsnedsättning att de har utsatts för kränkande behandling samt våld eller hot om våld i större utsträckning än andra. Detta indikerar att den sämre hälsan hos personer med funktionsnedsättning skulle kunna förbättras genom politiska insatser och ett mer inkluderande samhälle.

Kunskapen kring vilka faktorer som ligger bakom den högre graden av ohälsa bland personer med funktionsnedsättning måste öka. Funktionsrättsperspektivet ska vara en självklar och integrerad del i folkhälsopolitiken. Riktade insatser måste genomföras för att upptäcka, begränsa och förebygga ohälsa.

Regeringen bör ta fram en nationell handlingsplan för att identifiera och åtgärda ojämlikheter i hälsa och tillgång till vård. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8.1 Jämlik tillgång till hälso- och sjukvård

Socialstyrelsens rapport från 2024, Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning, visar att personer med funktionsnedsättning inte kan räkna med att få samma vård som övriga befolkningen. Socialstyrelsen illustrerar detta med ett par exempel på allvarliga brister i vården. För diabetiker kan det vara avgörande att få behandling med blodfettsänkande läkemedel för att minska risken för hjärt- och kärlsjukdom. Bland diabetiker med intellektuell funktionsnedsättning eller autism är den behandlingen bara hälften så vanlig jämfört med andra diabetespatienter. Kvinnor med bröstcancer och intellektuell funktionsnedsättning eller autism löper fem gånger så hög risk att dö av cancer än andra patienter med samma sjukdom.

Socialstyrelsen menar att denna ojämlikhet beror på bristande tillgång till vård, bristande kommunikation och brister i bemötandet. Hela 87 procent av landets vårdcentraler saknar rutiner och arbetssätt för att bemöta personer med funktionsnedsättningar. Hälften av vårdcentralerna menar själva att de brister i kunskap om hur patientgruppen ska bemötas. De anger också att det saknas kommunikationsstöd eller att det finns, men inte används. Samma brister råder, enligt Socialstyrelsen, inom tandvården. Man har inte anpassat arbetssätt, kommunikation eller bemötande för att ta emot patienter med funktionsnedsättningar. För den enskilde individen innebär det tänder som måste dras ut akut, i stället för att skador hade kunnat åtgärdas på ett tidigt stadium. Vänsterpartiet ser väldigt allvarligt på denna ojämlika tillgång till vård.

Vi vill se regelbunden kompetensutveckling för all vårdpersonal och en utredning om samordnad och specialiserad vård för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur vården för personer med funktionsnedsättning kan stärkas enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8.2 En likvärdig habilitering i hela landet

Med habilitering menas insatser som ska bidra till att en person med medfödd eller tidigt förvärvad funktionsnedsättning, utifrån dennes behov och förutsättningar,

utvecklar och bibehåller bästa möjliga funktionsförmåga samt skapar goda villkor för ett självständigt liv och ett aktivt deltagande i samhällslivet.

I dag finns det stora skillnader i tillgången till habilitering och nivån på den habiliteringsersättning som betalas ut beroende på var i landet du bor. Huvudmannaskapet varierar mellan regioner och kommuner och uppdelningen leder till att det även blir stora skillnader i hur man bedömer rätten till habilitering. Tillgången till specialistkompetens, arbetssätt och sammansättningen av personalgrupper inom habiliteringen varierar också stort. För små habiliteringsenheter är det omöjligt att klara uppdraget. Det saknas specialistutbildning inom flera områden och det finns stora svårigheter att rekrytera till de specialistutbildningar som finns.

Den enskildes möjligheter att påverka de egna habiliteringsinsatserna är begränsade. Det finns få möjligheter för den enskilde att ställa krav på åtgärder, om nödvändiga insatser uteblir eller är bristfälliga. Vänsterpartiet anser att lagstiftningen kring habilitering bör ses över i syfte att säkerställa rätten till likvärdiga insatser i hela landet samt öka individens rätt att påverka sina egna habiliteringsinsatser.

Regeringen bör initiera en översyn av lagstiftningen kring habilitering enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8.3 Hjälpmedel och medicintekniska produkter

Tillgången till hjälpmedel är inte heller säkerställd på ett likvärdigt sätt. Det är av stor vikt att hjälpmedel och medicintekniska produkter är anpassade utifrån den enskildes behov för att en person med funktionsnedsättning ska åtnjuta trygghet och delaktighet. De hjälpmedel och medicintekniska produkter som erbjuds skiljer sig kraftigt åt mellan olika regioner. Det gäller även självkostnaden. Vänsterpartiet anser därför att avgifter för hjälpmedel och medicintekniska produkter måste göras likvärdiga i hela landet, tillsammans med att en nationellt styrd hjälpmedelscentral inrättas för de hjälpmedel och medicintekniska produkter som är godkända och kvalitetssäkrade för en jämlik tillgång.

Regeringen bör inrätta en nationellt styrd hjälpmedelscentral för att tillgången ska bli mer jämlik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Nu gällande lagstiftning rörande hjälpmedel innehåller flera otydligheter och inkonsekvenser som bidrar till regionala och lokala ojämlikheter, samt bristande helhetssyn på individen. I dag påverkas tillgång till hjälpmedel av i vilken del av livet det ska användas och individens ekonomiska förutsättningar, samt var hen bor.

Vänsterpartiet vill se en likvärdig hjälpmedelsförsörjning avseende sortiment, kriterier och avgifter. Samordningen mellan regionerna behöver också förbättras vid en eventuell flytt över regiongränser.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppgift att se över lagstiftningen avseende hjälpmedel enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Skydd mot våld, övergrepp och utsatthet

Våld mot personer med funktionsnedsättning är ett dolt samhällsproblem, trots att en psykisk eller fysisk funktionsnedsättning innebär en ökad risk för att utsättas för övergrepp.

Kunskapen måste öka kring vilka orsaker som ligger bakom att vuxna och barn med funktionsnedsättning löper större risk för att utsättas för våld och övergrepp. I dag saknas det forskning och rutiner för att samla in relevant statistik på området. Även kunskapen hos personer som arbetar inom exempelvis hälso- och sjukvård, skola, polis och rättsväsende behöver höjas. Alla yrkesgrupper som kan komma i kontakt med våldsutsatta funktionsnedsatta bör ha kunskap om de rättigheter till särskilt stöd och anpassningar som personer med funktionsnedsättning har.

Bristerna i insatser och kunskap inom detta område beror delvis på den svenska lagstiftningen. Funktionsnedsättning omfattas varken av lagstiftning om hets mot folkgrupp eller hatbrott. Det skiljer funktionsnedsättning från flera andra jämförbara diskrimineringsgrunder. Därmed finns det inte heller tillräcklig statistik på området, vilket försvårar forskning och kunskapsuppbyggnad. Vänsterpartiet anser att diskrimineringsgrunderna bör likställas så långt som möjligt och rimligt och att funktionsnedsättning borde omfattas av lagstiftningen om såväl hatbrott som hets mot folkgrupp.

Regeringen bör tillsätta en utredning med syftet att lagstiftningarna om hatbrott och hets mot folkgrupp även ska omfatta funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det kan vara en anhörig som är förövare eller någon annan som den utsatta står i beroendeställning till. Behovet av hjälp från andra i vardagen gör att våldet ofta tenderar att bli osynligt för omvärlden. När personer med funktionsnedsättning berättar om vad

de utsatts för kan de också ha svårt att bli tagna på allvar. Bristande kunskap bland yrkesverksamma gör att bemötandet och omhändertagandet ofta brister.

Kvinnor med funktionsnedsättning är extra utsatta. Vänsterpartiet anser att samhällets insatser mot mäns våld mot kvinnor ska ha ett funktionsrättsperspektiv. Kommunerna, som bär ansvaret för kvinnojourerna, ska se till att det finns kvinnojoursplatser som även är tillgängliga för kvinnor med funktionsnedsättning. Ett viktigt första steg är att öka kunskapen om förekomsten av våld mot personer med funktionsnedsättning.

Regeringen bör initiera ett arbete hos berörda myndigheter för att säkerställa att utvecklingen av våld och övergrepp mot personer med funktionsnedsättning kan följas genom statistik och indikatorer, uppdelat utifrån kön. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiets politik kring mäns våld mot kvinnor, inkluderat kvinnor med funktionsnedsättning beskrivs närmare i motionen Mäns våld mot kvinnor och andra former av våld i nära relationer (mot. 2024/25:V203).

10 Sammanhållet stöd från socialtjänsten

10.1 Stödsamordnare

Personer med funktionsnedsättning behöver och har rätt till en lång rad former av stöd och insatser från olika delar av samhället. Som beskrivs ovan i denna motion finns det brister i flera av dessa olika typer av stöd, men även när allt fungerar som det ska är det en krävande uppgift att hålla ordning på allt stöd och alla kontakter och samordningen mellan dem. Den som har rätt till stöd och insatser kan därmed behöva hjälp att hantera och samordna dem. Vänsterpartiet anser att det offentliga bör erbjuda stödsamordnare till de som behöver. Exakt hur det ska regleras behöver utredas för att bl.a. ta hänsyn till ansvarsfrågor och relationerna mellan individen och det offentliga och avgöra vilka fall som ska berättiga en samordnare.

Regeringen bör utreda möjligheten att införa stödsamordnare för personer med stöd och insatser från det offentliga. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10.2 Stöd till anhöriga

Anhöriga ger i många fall ett ovärderligt, ofta obemärkt och stundtals övermäktigt stöd till personer med en funktionsnedsättning. En anhörig tar vid där det offentliga samhällets omsorg upphör, allt för att ge den hjälpbehövande ett gott liv. Vänsterpartiet vill uppmärksamma det stöd som anhöriga ger, samtidigt som vi vill att samhällets stöd till anhöriga ska stärkas.

Socialstyrelsen och Nationellt kompetenscentrum anhöriga (NKA) startade ett projekt 2018 för att kommuner skulle utveckla och tillämpa funktionen som koordinator, för att kunna bemöta de behov av stöd som finns hos föräldrar som har barn med funktionsnedsättning. NKA framhåller i sin delrapport Från kaos till struktur och riktning framåt (2020) att koordinatorstödet fyller en viktig roll för en del föräldrar som har barn med funktionsnedsättning. Huvuddelen av föräldrarna är nöjda och bland de som hunnit avsluta stödet ses en minskad stress och oro samt en förbättrad upplevd hälsa hos föräldrarna. Koordinatorerna känner att de har en viktig funktion och kan göra skillnad för familjerna, och de beskriver positiv återkoppling även från professionella inom kommunal och regional verksamhet.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att utforma hur stöd till anhöriga kan öka i kommunerna, genom t.ex. särskilda funktioner som har till uppgift att vara behjälpliga med att koordinera vård- och omsorgskontakter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10.3 Nationellt ställföreträdarregister

I maj 2021 lämnade Ställföreträdarutredningen över sitt betänkande Gode män och förvaltare - en översyn (SOU 2021:36) till Justitiedepartementet. Utredningen lämnar flera förslag som skulle leda till viktiga förbättringar om de genomförs. Betänkandet har remissbehandlats, men inga förslag har lagts fram för riksdagen.

I betänkandet föreslås bland annat ett nationellt ställföreträdarregister. Det skulle medföra att en ställföreträdare som grovt misskött sitt uppdrag, bedragit eller på annat sätt utnyttjat huvudmannen hindras från att vända sig till en annan kommun och få nya uppdrag där.

Regeringen bör återkomma med förslag om att införa ett nationellt ställföreträdarregister. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 En stark rättighetslag för hela livet

11.1 Återupprätta LSS

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) och insatsen personlig assistans ger många människor möjlighet att leva ett självständigt liv och att delta i samhället fullt ut på sina egna villkor. Införandet av personlig assistans var en mycket viktig frihets- och jämlikhetsreform som har förbättrat livskvaliteten påtagligt för många människor i Sverige.

Utvecklingen av LSS och den personliga assistansen har under de senaste åren dock gått i fel riktning. Från början var LSS en revolutionerande rättighetslagstiftning där människors individuella behov skulle vara styrande. Den skulle ge människor med funktionsnedsättning rätt att leva ett liv som andra med delaktighet, egenmakt och självbestämmande, oavsett funktionalitet. Men under de senaste tio åren har tillämpningen av lagstiftningen förändrats i kombination med att politiska viljeriktningar om att dämpa kostnaderna fått kraftigt genomslag. Följden har blivit en ökad rättsosäkerhet, att beslut om LSS-insatser skiljer sig åt mellan kommunerna och tusentals människor har förlorat hela eller delar av sin assistans.

Vänsterpartiet anser att alla ska ha rätt att leva ett liv med utgångspunkt från våra individuella behov. LSS bör återupprättas som en rättighetslagstiftning som styrs av behov och garanterar grundläggande rättigheter.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att stärka lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade med målsättningen att återupprätta lagens grundintentioner och utifrån den utveckla och modernisera lagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.2 Likvärdiga bedömningar i hela landet

Enligt en rapport som forskarna docent Ola Segnestam Larsson och professor Magnus Tideman på Marie Cederschiöld högskola har tagit fram i samarbete med Autism Sverige, begränsas rätten till insatser enligt LSS av kommunala riktlinjer i alltför många fall - då hela 65 procent av landets kommuner har riktlinjer och 96 procent av dessa riktlinjer är begränsande. Riktlinjerna begränsar insatser tidsmässigt, geografiskt och omfattningsmässigt och avviker från den nationellt beslutade rättsliga normen och rättspraxis. Enligt rapporten riskerar rättssäkerheten att bli lidande när kommuner använder interna styrdokument som gör det mycket svårt att förutse vilka beslut som

fattas och som innebär att personer med samma funktionsnedsättning och samma behov riskerar att få olika beslut.

Regeringen bör återkomma med förslag som säkerställer en likformig och rättssäker hantering av LSS-insatser i hela landet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.3 Ledsagning som rättighet

Socialstyrelsen fick i juli 2022 i uppdrag av regeringen att kartlägga och analysera förändringar av insatsen ledsagning. Kartläggningen visar att beslut om ledsagning för grupp 3 i LSS personkrets (den personkrets som synskadade tillhör) minskat med 68 procent mellan 2010 och 2022. För personer med autism eller intellektuella funktionsnedsättningar (grupp 1) samt vuxna med förvärvad hjärnskada (grupp 2) har insatsen minskat med 15 respektive 18 procent. Beslut om ledsagning via SoL har inte minskat under perioden.

De som inte längre får ledsagning via LSS kan få annat stöd av det offentliga, men det innebär ofta sämre möjligheter att röra sig i samhället. En stor andel av gruppen unga i grupp 3 i LSS personkrets (55 procent) var också helt utan stöd från samhället två år efter det att de inte längre fick ledsagarservice enligt LSS.

Socialstyrelsen föreslår utifrån sin studie att förutsättningarna för att reglera insatsen ledsagning i en särskild lag bör utredas. Vänsterpartiet instämmer i den bedömningen. Ett alternativ är att förstärka LSS så att intentionen bakom lagen återupprättas och att fler återigen får ledsagarservice via LSS i stället för SoL. Det centrala är att tillgången till ledsagarservice stärks och att den är avgiftsfri.

Det finns stark evidens för att s.k. förenklad biståndsbedömning kan få goda effekter för assistansberättigade avseende insatsen ledsagning. I Laholms kommun har personer med funktionsnedsättning inom ett projekt själva beslutat hur mycket hjälp med ledsagning de behöver. Resultatet av projektet visade att den totala kostnaden blev lägre, även om fler timmar ledsagning utfördes, p.g.a. en minskad administrativ kostnad. Dessutom frigjordes tid för biståndsbedömare att kunna följa upp beslut om insats och andra kvalitetshöjande delar. Socialstyrelsen har också förordat förenklad biståndsbedömning i ärenden om ledsagning.

Vänsterpartiet ser därför många fördelar med att utöka verksamheten med förenklad biståndsbedömning för att fler ska få sina rättigheter tillgodosedda samtidigt som mer pengar går till utförande.

Regeringen bör tillsätta en utredning om att stärka rätten till avgiftsfri ledsagning genom att reglera den i en särskild lag eller stärka LSS samt huruvida insatsen kan ges enligt s.k. förenklad biståndsbedömning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.4 LSS-insatser i hela vardagen

Enligt huvudregeln kan man inte få statlig assistansersättning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola, daglig verksamhet, sjukhus och anstalt. Det krävs i dag s.k. särskilda skäl för att beviljas eller använda sig av personlig assistans på platser där stora delar av den enskildes vardag äger rum. Anledningen till denna regel är att det ska vara kommunens ansvar att säkerställa att alla kan delta på lika villkor i verksamheten. Särskilda skäl som möjliggör undantag från denna regel kan vara att den personliga assistenten är den enda man kan göra sig förstådd med. Denna snäva syn på behovet av assistans försvårar för personer med personlig assistans att delta i samhället fullt ut, varför Vänsterpartiet vill se en lagändring.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att statlig assistansersättning ges i större utsträckning när man vistas i eller deltar i barnomsorg, skola, daglig verksamhet, sjukhus och anstalt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.5 Se över åldersgränsen i LSS

LSS har en övre åldersgräns, i dag 66 år, för när det inte längre går att söka personlig assistans. Institutet för mänskliga rättigheter menar i rapporten Hemma är någon annanstans att den åldersgränsen är diskriminerande och bör tas bort. Åldersgränsen gör att många som skulle ha nytta av insatsen får söka annat stöd eller blir utan.

Åldersgränsen i LSS bedöms enligt Institutet för mänskliga rättigheter strida emot konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), eftersom den kräver att staterna motverkar alla former av diskriminering mot personer med funktionsnedsättning. Vänsterpartiet delar kritiken från Institutet för mänskliga rättigheter och anser att åldersgränsen bör ses över.

Regeringen bör utreda möjligheten att avskaffa åldersgränsen i LSS. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.6 Kortare handläggningstider

JO har vid flera tillfällen kritiserat långa handläggningstider inom LSS. Det har handlat om ärenden som tagit 18 månader att handlägga. En orimligt lång väntan, enligt JO som tidigare har uttalat att en handläggningstid om tre till fyra månader är ett rimligt riktmärke för ett ärende som rör personlig assistans. JO slår vidare fast att alla ärenden inte kommer kunna avgöras inom en sådan tidsperiod, men för att en längre handläggningstid ska anses godtagbar krävs att det föreligger omständigheter som kan motivera det. Handläggningstider som uppgår till ett år eller mer ska dock inte behöva förekomma annat än i mycket speciella undantagsfall. Vänsterpartiet anser att intentionerna bakom LSS inte efterlevs med så långa handläggningstider.

Regeringen bör återkomma med förslag för att korta handläggningstiderna inom LSS. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11.7 Stärk hemtjänsten om den ska ersätta assistansen

I takt med att rätten till assistans har urholkats hänvisas allt fler som borde få assistans i stället till hemtjänst för hjälp med sin dagliga livsföring. Hemtjänsten är präglad av underbemanning och styrningsproblem till följd av underfinansiering och privatisering. Den är dessutom oftast framför allt fokuserad på och organiserad för att hjälpa äldre, varför den kan vara dåligt lämpad för yngre människor med funktionsnedsättning som till exempel arbetar. Vänsterpartiets politik för att förbättra hemtjänsten beskrivs tillsammans med äldreomsorgen närmare i motionen Politik för äldres rättigheter och välmående (2025/26:V210).

Vänsterpartiet menar i första hand att rätten till assistans bör stärkas så att fler får den personliga assistans de har rätt till. Även om denna rätt stärks kommer hemtjänsten också i framtiden att behöva finnas till för att hjälpa yngre människor. Vänsterpartiet menar att hemtjänsten behöver utvecklas för att klara den delen av sitt uppdrag bättre.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att lämna förslag på hur hemtjänsten kan bli bättre på att hjälpa yngre människor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12 Rätten till personlig assistans

12.1 Ett statligt huvudmannaskap

I dag är huvudmannaskapet för personlig assistans delat mellan stat och kommun. Personlig assistans är en insats enligt LSS. Försäkringskassan ansvarar för beslut om och finansiering av statlig assistansersättning för personer vars grundläggande behov uppgår till mer än 20 timmar per vecka. För personer med grundläggande behov som inte överstiger 20 timmar per vecka är det kommunen som ansvarar för personlig assistans enligt LSS. Därutöver kan kommunen ge stöd enligt SoL till personer som inte uppfyller villkoren för personlig assistans.

Ansvarsuppdelningen medför flera olika problem. Kommunen och staten har i vissa fall gjort helt olika bedömningar när det gäller en persons rätt till personlig assistans respektive assistansersättning. Bedömningarna har framstått som rättsosäkra och de olika utfallen har skapat oro hos de sökande samt misstro mot systemet. Därtill har de senare årens striktare rättspraxis medfört att allt färre personer kvalificeras för den statliga assistansersättningen. Fler har därmed blivit hänvisade till kommunal assistans.

Många kommuner har en hög ambitionsnivå samt goda resurser och kan därmed lösa situationen för den enskilde på bästa sätt. Medan andra, framför allt mindre kommuner, har sämre ekonomiska förutsättningar, vilket medför att grupper riskerar att ställas mot varandra. Risken är då hög att kommunens budget och inte personens behov styr beslutet om assistans. Detta urholkar intentionen med rättighetslagstiftningen LSS. När finansieringsansvaret ligger på kommunerna kan det även bli konflikt mellan individuella rättigheter och kommunalt självstyre. Kommunernas uppgift är att garantera den enskildes rätt samtidigt som de ska ta hänsyn till alla kommuninvånares rätt att gemensamt bestämma över hur pengar ska fördelas.

Enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska staten ansvara för att rättigheterna garanteras och genomförs lika över landet. Detta gäller även i de fall staten väljer att organisera sin verksamhet med olika ansvarsfördelning, inbegripet regioner och kommuner med självstyre. Med staten som ensam huvudman skulle förutsättningarna för likvärdiga bedömningar i hela landet öka. Vid en flytt till en annan kommun skulle inte en ny ansökan om stöd behöva göras. Fokus skulle ligga på den enskildes behov, ökad service och kvalitet i stället för antal timmar grundläggande behov och vem som ska betala. Även risken att enskilda kommuners ekonomi skulle påverka deras benägenhet att ge insatsen skulle försvinna. Under hösten 2020 lade

Vänsterpartiet ett utskottsinitiativ om att utreda hur ett huvudmannaskap för personlig assistans ska införas, som samlade en majoritet i riksdagen. Utredningen tillsattes i september 2021 och redovisade sina förslag i betänkandet Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans: Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet (SOU 2023:9) den 1 mars 2023. Vänsterpartiet välkomnar utredningens förslag i stort och anser att regeringen bör gå vidare med dem.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med en proposition utifrån betänkandet Ett statligt huvudmannaskap för personlig assistans: Ökad likvärdighet, långsiktighet och kvalitet (SOU 2023:9). Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12.2 Alla grundläggande behov ska räknas i sin helhet

Ett stort och akut problem när det gäller personlig assistans är utvecklingen av Försäkringskassans tolkningar av begreppet "grundläggande behov". Detta problem har uppmärksammats och utretts under flera år, men inga egentliga politiska åtgärder har vidtagits. Till de grundläggande behoven räknas: andning, personlig hygien, måltider, av- och påklädning, kommunikation, stöd för att förebygga skada vid psykisk funktionsnedsättning samt stöd som behöver ges löpande på grund av ett medicinskt tillstånd.

För att vara berättigad till statlig assistansersättning måste dessa grundläggande behov bedömas kräva assistans minst 20 timmar per vecka. Försäkringskassans bedömningar har på senare år skärpts på ett orimligt sätt som inte står i överensstämmelse med lagstiftningens intentioner. Detta inleddes 2007 med den borgerliga regeringens fokus på besparingar. Dessutom har flera domar från Högsta förvaltningsdomstolen sedan 2009 inneburit att lagen urholkats ytterligare.

Den 17 mars 2022 röstade en riksdagsmajoritet för att den s.k. huvudmannaskapsutredningen (dir. 2021:76) bör få ett tilläggsdirektiv om att utarbeta lagförslag i syfte att samtliga grundläggande behov ska vara assistansgrundande i sin helhet. Den dåvarande regeringen valde att inte gå vidare med tillkännagivandet.

Vänsterpartiet är mycket kritiskt mot den dåvarande regeringens agerande i frågan. Att skyndsamt säkerställa att samtliga grundläggande behov ska anses vara av integritetsnära karaktär och därmed vara assistansgrundande i sin helhet, i synnerhet för de som har kommunal assistans, är ett viktigt steg för att återupprätta intentionen med LSS. Denna förändring bör ske innan huvudmannaskapet övergår i statlig regi.

Regeringen bör tillse att samtliga grundläggande behov ska vara assistansgrundande i sin helhet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12.3 Ersättningsnivåer och kontroll

Inom branschen personlig assistans styrs nivån på intäkterna huvudsakligen av statens ersättningsnivå, samtidigt som lönen för personliga assistenter regleras i avtal på arbetsmarknaden. Att schablonersättningen motsvarar den allmänna löneutvecklingen är därför rimligt, främst för små assistansanordnare. Samtidigt som Vänsterpartiet ser stora problem med hur den personliga assistansen fungerar i dag, bland annat med en stor del oseriösa och direkt brottsliga aktörer på marknaden, är läget så akut att ersättningen bör höjas även inom det nuvarande systemet. Assistansberättigade personer och deras anhöriga vittnar om att det blir allt svårare att rekrytera assistenter p.g.a. att schablonen för timersättningen under flera år har varit lägre än de kollektivavtalade löneökningarna.

Regeringen bör ta initiativ till att höja assistansersättningens schablonbelopp och indexreglera det så att det faktiskt följer löne- och kostnadsutvecklingen över tid. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Beslut om personlig assistans, likt allmänhetens uppfattning om assistansersättningen, är starkt påverkade av debatten om fusk och överutnyttjande. Detta trots att framställningar och påståenden om fusk ofta saknar grund. För att kunna utforma effektiv lagstiftning och värna ett hederligt offentligt samtal är det viktigt att uppskattningar om fusk och överutnyttjande bygger på vetenskapliga antaganden och att de osäkerheter som finns tydligt lyfts fram. Assistansberättigade är en grupp som har ett behov av personlig assistans för att kunna delta i samhällslivet. Därmed riskerar de att drabbas hårt om assistansersättning dras in p.g.a. felaktiga antaganden om fusk och överutnyttjande. Vänsterpartiet förespråkar en rättighets- och faktabaserad debatt som ger effekter i människors liv. Vi anser därför att en översyn av Försäkringskassans arbete mot fusk bör genomföras.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att göra en översyn av Försäkringskassans arbete mot fusk samt analysera vilka konsekvenser det får för assistansberättigade och assistansanordnare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12.4 Avskaffa föräldraavdraget

I januari 2023 trädde nya regler i kraft som var tänkta att stärka barns rätt till personlig assistans och öka rättssäkerheten i bedömningen av föräldraansvaret, bland annat genom att ersätta den tidigare bedömningen av föräldraansvaret (baserat bl.a. på barnets ålder) med en schablon (föräldraavdraget). Med lagändringen skulle godtyckligheten i föräldraansvaret försvinna. Avdraget skulle vara så litet att även små barn skulle få assistans om de hade stora behov.

Funktionsrättsorganisationer har uppmärksammat att Försäkringskassan, efter den nya lagändringen, bedömer barns grundläggande behov med hänsyn till ålder innan de gör föräldraavdraget. Försäkringskassan fastställer först barnets assistansbehov och beaktar då föräldraansvaret, för att sedan dra föräldraavdrag från assistansbehovet. Det leder till dubbla avdrag – något som inte skulle ske.

Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har påbörjat en utvärdering av lagändringen och kommit med en första rapport. Inspektionen konstaterar bl.a. att det är oklart hur schablonavdraget för föräldraansvar ska göras och oavsett vilken tolkning som görs av bestämmelsen leder det till problem i tillämpningen. Därför rekommenderar ISF regeringen att överväga att tydliggöra regelverket för schablonavdraget, men också att se över möjligheterna att ompröva rätten till assistansersättning. ISF rekommenderar också Försäkringskassan att utveckla arbetet med att göra barn delaktiga i assistansutredningen av det egna ärendet samt överväga att genomföra hembesök i större omfattning än i dag.

Vänsterpartiet ser allvarligt på att Försäkringskassan gör andra tolkningar än vad vi menar var intentionen bakom lagändringen. Regeringen halverade föräldraavdraget i januari 2024. Det är ett välkommet steg, men Vänsterpartiet anser att det borde nollställas helt.

Regeringen bör återkomma med förslag som innebär att föräldraavdraget nollställs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12.5 Kvinnors rätt till personlig assistans

I samtliga Sveriges län får färre kvinnor än män statlig personlig assistans. Störst är skillnaden i Jämtlands län, där endast 38 procent av dem med statlig assistansersättning i januari 2025 var kvinnor. Detta visar februari månads Assistansbarometer från Vårdföretagarna. Den visar också på stora skillnader mellan länen vad gäller andel kvinnor som har personlig assistans.

En orsak till skillnaderna mellan män och kvinnor är att män ansöker om assistans i högre utsträckning än kvinnor. Det finns dock ingenting som talar för att behoven skulle vara större hos män. Vänsterpartiet anser att skillnaderna mellan kvinnors och mäns användning av statlig assistans bör undersökas närmare.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att genomföra en översyn av skillnaderna i hur rätten till assistans efterlevs mellan män och kvinnor och föreslå relevanta åtgärder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12.6 Personliga assistenters arbetsvillkor

Den personliga assistansen utmärker sig som bransch genom att personliga assistenter är undantagna vanliga arbetsrättsliga regler. Kommunal har i rapporten Arbete på samma villkor som andra - dags att styra upp den personliga assistansen! analyserat och utvärderat insatsen personlig assistans ur ett styrningsperspektiv. I rapporten konstateras att det är en komplex välfärdstjänst som påverkas av flera olika lagar, regler och institutioner och efterfrågar en ökad professionalisering av yrke och bransch. Personliga assistenter har sällan fasta anställningar med månadslön, oftast handlar det om timanställningar. Därmed är anställningstryggheten låg och möjligheten till semester kraftigt begränsad. Avtalen för assistenter ser också olika ut avseende jour, men genomgående gäller en låg ersättning för jour som ofta utgör en stor del av arbetet.

Grunden för en sådan professionalisering måste enligt Kommunal vara att ställa krav på utbildning samt att ge de personliga assistenterna samma villkor som övriga anställda på arbetsmarknaden. På samma sätt som de assistansberättigade ska ges möjlighet att få leva som andra måste de personliga assistenterna ges möjlighet att få arbeta som andra. Kommunal presenterar flera förslag för att förbättra den personliga assistansen. Bland dem finns införande av utbildningskrav för personliga assistenter, att anhörigassistansen bör minska till förmån för professionell assistans samt att kommuner och Försäkringskassan ska kunna besluta att viss assistans ska ges av professionell personal.

Kommunal anser vidare att anordnarnas arbetsgivaransvar bör tydliggöras i lag, att personliga assistenter ska omfattas av samma arbetsrättsliga lagar som övriga anställda på arbetsmarknaden samt att alla kollektivavtal inom den personliga assistansen bör utformas med anställningsformer enligt lagen om anställningsskydd. Vidare vill Kommunal se ett införande av nya krav på anordnare för att beviljas tillstånd att bedriva assistans och att systemförändringar genomförs så att det skapas en tydligare styrning av anordnarnas verksamhet.

Vänsterpartiet delar Kommunals kritik av arbetsvillkoren för personliga assistansen och menar att förslagen som Kommunal presenterar skulle bidra till väsentliga förbättringar.

Regeringen bör återkomma med förslag om att förbättra arbetsvillkoren för personliga assistenter enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

13 Ett tryggt och självbestämt boende

13.1 Bostad med särskild service

Bostad med särskild service för vuxna är en av insatserna för särskilt stöd och särskild service enligt LSS och kan delas upp i kategorierna gruppbostad och servicebostad. Bostäder som upplåts enligt LSS är ofta förhållandevis dyra, vilket för den enskilde kan innebära höga boendekostnader i relation till inkomsterna. I dag är det även möjligt att räkna in kostnaden för gemensamhets- och personalutrymmen i anslutning till bostaden i hyran. Vidare har den enskilde ofta små möjligheter att tacka nej till ett erbjudande om bostad då utbudet av dessa bostäder är begränsat.

I mars 2020 tillsatte regeringen en utredning med syftet att se över reglerna och klargöra rättsläget för boende med särskild service enligt lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) så att den enskilde inte ska drabbas av ytterligare kostnader för sitt boende p.g.a. sin funktionsnedsättning. Utredningen presenterade betänkandet Boende på (o)lika villkor – merkostnader i bostad med särskild service för vuxna enligt LSS (SOU 2021:14) i mars 2021.

I betänkandet konstateras bl.a. att majoriteten av dem som har insatsen bostad med särskild service enligt LSS har sin huvudsakliga inkomst från antingen sjuk- eller aktivitetsersättningen, oftast på garantinivå. Hyrorna i bostäder med särskild service enligt LSS varierar kraftigt. Bland dem under 65 år hade ca 63,5 procent en hyra under det dåvarande taket för bostadstillägget, 5 600 kronor, medan 36,5 procent har en högre hyra. I betänkandet föreslås därför att den som beviljats insatsen bostad med särskild service för vuxna enligt 9 § 9 LSS och bor i en sådan bostad ska ha rätt till merkostnadsersättning för boende med 30 procent av prisbasbeloppet per år. För den som även har andra merkostnader ska, vid beräkningen av merkostnadernas storlek,

boendet i en bostad med särskild service enligt LSS anses ge merkostnader om 25 procent av prisbasbeloppet per år.

Flera remissinstanser har riktat kritik mot förslaget. Bland annat för att den höjda merkostnadsersättningen skulle kunna leda till att kommunerna höjer avgifter för olika insatser de tillhandahåller vilket inte skulle förbättra ekonomin för den enskilde. Regeringen agerade inte utifrån utredningen. Vänsterpartiet är kritiskt mot detta och anser att frågan behöver hanteras vidare utifrån den kunskap som tagits fram i betänkandet och remissinstansernas kritik.

Regeringen bör återkomma med förslag utifrån betänkandet Boende på (o)lika villkor – merkostnader i bostad med särskild service för vuxna enligt LSS (SOU 2021:14) och remissinstansernas kritik. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet värnar en bostadsmarknad med en hög grad av tillgängliga bostäder. Vi vill att alla människor ska ha möjlighet att efterfråga olika typer av bostäder, oavsett ålder eller eventuella funktionsnedsättningar. För att bostadsbeståndet ska vara flexibelt och kunna möta alla människors behov är det viktigt att det ställs krav på hög tillgänglighet vid all nybyggnation.

I september 2023 presenterade IVO sina slutsatser efter en riktad tillsyn av 90 gruppbostäder (LSS-boenden) för vuxna med funktionsnedsättningar som genomfördes under 2022 och 2023. I 80 av de 90 granskade gruppbostäderna fann IVO brister och i två tredjedelar (64 procent) av verksamheterna användes otillåtna tvångs- och begränsningsåtgärder. Det handlade bland annat om påtvingade kroppsliga ingrepp, begränsningar i rörelsefrihet samt övervakning och avlyssning av brukare.

IVO fann exempel på att brukare medicinerades utan sin vetskap, blev inlåsta, fasthållna, förhindrade att lämna sina lägenheter, hade begränsad tillgång till gruppbostadens utrymmen eller sin egendom och övervakades på olika sätt.

En slutsats från tillsynen är att en stor andel brukare inte får sin rättighet att leva som andra uppfylld. En rättighet som är en central del i LSS. Enligt IVO är en av orsakerna att kommuner och andra huvudmän inte har säkerställt tillräcklig kompetens hos verksamheternas ledning och personal. En annan orsak är att ledningen inte alltid har tagit sitt fulla ansvar som garant för verksamhetens kvalitet. Vänsterpartiet anser att dessa brister är oacceptabla och måste åtgärdas omgående.

Regeringen bör återkomma med förslag som säkerställer att LSS-boenden lever upp till LSS och intentionerna i lagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

13.2 Förbjud tvångsförflyttningar

I förarbetena till LSS finns krav på att insatser ska vara varaktiga och att kontinuiteten ska garanteras för att göra tillvaron mer trygg och överblickbar för den enskilde. Socialstyrelsen reviderar regelbundet sin handbok ”Bostad med särskild service för vuxna enligt LSS”, där bland annat kontinuitetsprincipen tydligt definieras.

När Sverige våren 2024 granskades av FN:s kommitté för uppföljning av funktionsrättskonventionen riktades stark kritik mot att personer med funktionsnedsättning förvägras rätten att välja sin bostadsort och rätten att välja var och med vem de ska bo.

Trots det ökar nu antalet tvångsförflyttningar. Det är inte ovanligt att kommuner flyttar ut gruppbostäder från tätorten, från samhällsservice och familj, då kostnaden kan bli lägre för kommunen. I andra fall handlar det om att personen flyttas många mil från vänner, familj och sysselsättning till en helt annan kommun.

I dag finns det inga klara regler som hindrar kommunerna för att kunna genomföra tvångsförflyttningar. Den enskilde kan överklaga beslutet baserat på att personen inte får goda levnadsvillkor i det nya boendet, men förvaltningsrätten anser oftast att goda levnadsvillkor är uppfyllda eftersom alla LSS-bostäder ska tillgodose detta. Någon hänsyn till den enskildes vilja eller till förarbetena till LSS tas sällan. FUB (För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna) efterlyser en lagstiftning som hindrar tvångsförflyttning av personer som bor i LSS-bostad. Vänsterpartiet delar den bedömningen.

Regeringen bör återkomma med förslag som hindrar tvångsförflyttning av personer som bor i LSS-bostad. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

14 Rättssäkerhet, tillsyn och myndighetsansvar

14.1 Rättssäkra omprövningar

För Försäkringskassans assistansbeslut råder ett omprövningsstopp sedan den 1 april 2018. Som det fungerar i dag kan däremot assistansersättning fortfarande omprövas om Försäkringskassan bedömer att rätten till ersättning har minskat i omfattning p.g.a. väsentligt ändrade förhållanden.

Vänsterpartiet drev på för att de tidigare tvåårsomprövningarna skulle stoppas. Det är inte heller lämpligt att gå tillbaka till sådana godtyckliga omprövningar som inte fyller en funktion mer än att ge ännu fler människor avslag. Vid ett förstatligande av personlig assistans bör kommunala assistansbeslut flyttas över oförändrade utan att omprövas. Det finns även stora problem med att väsentligt ändrade förhållanden fortfarande ligger till grund för omprövningar som leder till felaktiga återkrav och till att människor i behov av assistans blir av med densamma.

Inspektionen för socialförsäkringen har rekommenderat regeringen att se över möjligheterna att ompröva rätten till assistansersättning. Vänsterpartiet står fast i sin kritik mot omprövningar och menar att det är hög tid att politiken går i progressiv riktning på området för att värna rättigheterna för alla de människor som är i behov av assistans.

14.2 Pausa orimliga återkrav

Rapporterna om orimliga återkrav från Försäkringskassan för utbetald ersättning har varit många den senaste tiden. Även om de tydligaste och mest uppmärksammade exemplen finns inom assistansen riskerar även mottagare av andra typer av ersättningar att drabbas av återkrav, trots att de inte har gjort något fel.

DN skrev den 19 februari 2025 om 34-åriga Maria Andersson, som har en cp-skada och därför har personlig assistans. Efter att Försäkringskassan bedömt att hon fått för mycket assistans i tio år har de nu skickat ett betalningskrav på 1,1 miljoner kronor. Bakgrunden till kravet är att Maria år 2014 arbetade halvtid i en idrottshall. Innan hon började jobba hade hon haft assistans dygnet runt. Det förändrades inte under eller efter anställningen, men Försäkringskassan tycker nu att Maria borde ha rapporterat in att hon slutade på jobbet, eftersom det påverkade hennes assistansbehov.

Att kravet kom då berodde på att Maria nyligen bytt assistansbolag. I samband med bytet gjordes en ny behovsbedömning, som ledde till att assistansen minskade med 1

timme och 44 minuter om dygnet. Försäkringskassan menar att ändringen borde skett redan 2014.

Maria Andersson håller inte med om hennes behov har förändrats och betonar att hon dessutom var sjukskriven innan hon slutade jobba, vilket anmäldes till Försäkringskassan. Hon har också vid flera tillfällen talat med anställda på myndigheten om att hon slutat arbeta, vilket framgår i dokument som DN tagit del av.

Maria är inte ensam om att ha fått stora återkrav från Försäkringskassan. Det finns flera fall inom sjukförsäkringen där personer fått omfattande återkrav efter att Försäkringskassan ändrat sin bedömning retroaktivt, på väldigt lösa grunder. Att bestrida dessa återkrav är dyrt och krävande med nuvarande ordning.

Dessa exempel visar på hur människor som försöker göra rätt för sig drabbas hårt och dessutom har svårt att få upprättelse. Deras liv kan slås sönder helt och hållet. Det bör också anses orimligt för alla att en brist som ligger så långt tillbaka i tiden får så stora konsekvenser för den enskilde. Sammantaget ser vi för stora brister i myndigheternas arbete med återkrav som drabbar enskilda alltför hårt.

Vänsterpartiet vill därför pausa alla återkrav inom socialförsäkringen och assistansen, förutom de som grundas på avsiktligt fusk. Pausen ska användas för att utreda hur återkraven kan genomföras på ett rimligt och rättssäkert sätt som inte drabbar enskilda orimligt hårt. Läs mer om vårt förslag i motionen En tryggare sjukförsäkring (mot. 2026/27:V270).

14.3 Rättshjälp och kompensation

Att få avslag på en ansökt LSS-insats slår ofta hårt mot den sökande. Det handlar i regel om insatser som utgör viktiga förutsättningar för att kunna leva ett liv som andra. För att överklaga och kunna få rätt i högre instans måste man driva en ofta komplicerad rättsprocess som ställer krav på juridisk kompetens för att ha någon chans att nå framgång. I dag avslås de allra flesta ansökningarna om rättshjälp för att överklaga beslut enligt LSS. Många har inte råd att anlita jurist för egna resurser och inte heller kunskap och ork att överklaga på egen hand. Rättsfall som hamnar i förvaltningsdomstolen täcks i regel inte heller av det rättsskydd som ingår i hemförsäkringar.

Oftast blir konsekvensen att den enskilde får företräda sig själv. Statistiken visar att den enskilde har mycket små möjligheter att vinna mot myndigheter och kommuner, som har tillgång till juridisk expertis. Statistik från Domstolsverket visar att bara

omkring 10 procent av besluten som överklagas till förvaltningsrätten leder till ändrade beslut.

FN har i sin granskning (2024) av Sveriges efterlevnad av funktionsrättskonventionen lämnat skarp kritik. Det handlar bland annat om att personer med funktionsnedsättning har svårt att vidta rättsliga åtgärder, inge klagomål och få gottgörelse när kommuner och regioner inte uppfyller konventionen på ett tillräckligt sätt. Det handlar också om begränsningar i anpassningar under rättsprocesser, bristande kunskap, utbildning och kompetens om rättigheter för personer med funktionsnedsättning inom rättsväsendet och begränsad tillgång till rättshjälp.

För att åtgärda dessa brister rekommenderar FN att Sverige utvecklar en nationell rättsstrategi som gör det lättare för personer med funktionsnedsättning att överklaga beslut och utkräva sina rättigheter. Den ska bland annat innefatta en översyn av rättshjälpslagen som innebär att ekonomiska hinder för möjligheten att få ett rättsligt ombud undanröjs och tas fram i nära samråd med organisationer för personer med funktionsnedsättning.

Regeringen bör återkomma med förslag om att stärka tillgången till rättshjälp i LSS-ärenden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser att det även bör tillkomma någon form av kompensation till den enskilde när den tvingas vara utan LSS-insats under tiden som denne överklagar beslut och inväntar förvaltningsrättens dom.

Regeringen bör återkomma med förslag om någon form av kompensation till den enskilde när den tvingas vara utan LSS-insats under tiden som denne överklagar beslut och inväntar förvaltningsrättens dom. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

14.4 Avkriminalisera välfärden

Ekobrottsmyndigheten larmar om att de kriminella gängens största inkomstkälla inte längre är narkotika utan välfärdsbrott. De driver vårdcentraler, sköter vaccinationer, tar hand om unga i riskzon och driver assistansbolag. Gängen finansieras därmed till stor del genom offentliga medel samtidigt som de har tillgång till känslig information och direkt livsavgörande verksamheter. Utvecklingen är extremt oroväckande.

Det är inte enskilda händelser utan profitörer och kriminella nätverk som utnyttjar befintlig lag för att få tag i skattemedel. Vi ser det i Uppsala där hemtjänsttimmar som

inte utförts debiterats kommunen, vi ser det i Stockholm där det fuskats med vaccin, vi ser det i Västra Götaland där en privat vårdcentral krävts på 85 miljoner kronor efter felaktigheter som upptäckts. Assistansen har länge varit drabbad av de kriminella aktörernas närvaro. Grundorsaken bakom den här utvecklingen är att välfärden har gjorts till en marknad. Så länge det finns pengar att tjäna på barns utsatthet och människors beroende av vård och skydd kommer både fuskare och kriminella att försöka ta sig in.

Vänsterpartiet vill avkriminalisera välfärden och föreslår kraftfulla reformer för att nå dit. Till att börja med vill vi se ett stopp för privat vinstdriven välfärd i att etablera sig eller köpa verksamheter inom särskilt känsliga verksamhetsområden. Vi vill införa ett omedelbart stopp för att starta nya vinstdrivna företag inom särskilt utpekade delar av välfärden – till exempel HVB-hem, personlig assistans och avhopparverksamhet. Förbudet ska även gälla köp av befintlig verksamhet inom dessa områden. Försäljning ska endast få ske till det offentliga. Dessutom bör det offentliga få möjligheter att omedelbart ta över verksamheter med koppling till kriminalitet. Slutligen bör all vinstdriven verksamhet inom särskilt känsliga områden återtas i offentlig regi eller av idéburna aktörer. Ändringarna ska leda till att kommuner och regioner ska reserveras rätten att upphandla vissa välfärdstjänster till idéburna organisationer inom de utpekade områdena. I ett andra steg tas en nationell strategi fram för att återta även befintlig vinstdriven verksamhet. Strategin kan innehålla återköpslagar, ekonomiskt och juridiskt stöd till kommuner och regioner samt andra verktyg för att säkerställa att återtagandet blir verklighet.

Regeringen bör återkomma med förslag om att avkriminalisera välfärden enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

14.5 En särskild LSS-inspektion

Bristerna inom LSS är omfattande och har beskrivits i den här motionen. En konsekvens av det är att tillsynsbehovet för LSS-verksamheter är långt större än vad IVO klarar av. IVO är dessutom under hård press till följd av den utbredda förekomsten av kriminella och oseriösa aktörer inom välfärden.

Socialstyrelsen och IVO har upprepade gånger påtalat att kompetensen hos personal på LSS-boenden brister. Vid FN:s granskning i mars 2024, om hur Sverige efterlever funktionsrättskonventionen, rekommenderas Sverige att stärka tillsynen för att förhindra användandet av tvångs- och begränsningsåtgärder.

Behovet av tillsyn i enskilda ärenden är stort och brådskande. Regeringen tillsatte i april 2025 en utredning som bland annat ska utreda inrättande av en LSS-inspektion. Vänsterpartiet anser att inspektionen bör inrättas snarast möjligt.

Regeringen bör återkomma med förslag om att inrätta en LSS-inspektion. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

15 Delaktighet i kultur, idrott och fritid

Människor med funktionsnedsättning ska vara fullt delaktiga, inte bara som besökare, åskådare eller användare, utan även som utövare av kultur och idrott. I dag är möjligheterna att delta begränsade p.g.a. bristande tillgänglighet, neddragningar av personlig assistans, bristande tillgång till kontaktpersoner och begränsningar i färdtjänst.

Ansvaret för ett tillgängligt kulturliv ligger på flera nivåer. Samarbetet mellan beslutsfattare på statlig, regional och kommunal nivå och fastighetsägare, byggherrar samt konst- och kulturlivets aktörer måste därför öka. För att öka kunskapen om vilka hinder det finns för en person med funktionsnedsättning att ta del av kultur bör även representanter från funktionsrättsrörelsen vara delaktiga i arbetet.

Regeringen bör säkerställa att det ställs krav på ett funktionsrättsperspektiv i all offentligt finansierad kultur och idrott. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Att ha tillgång till tillgänglig media är en demokratisk rättighet. Lagstiftningen ska skapa förutsättningar för att alla ska ha möjlighet att både ta del av och medverka i mediesamhället oavsett funktionsnedsättning. Mediepolitiken ska vara inkluderande och spegla hela befolkningen. För att detta ska bli verklighet krävs det att fler personer med funktionsnedsättning medverkar i och blir delaktiga i produktionen av medier. För att alla ska ha möjlighet att delta i det offentliga samtalet bör inte bara nyheter utan även andra agendasättande program tillgängliggöras. Genom public service ska rätten till ett brett medieutbud samt till saklig och oberoende journalistik för alla, utan extra kostnad, säkerställas.

I dag finns en hel del hinder för att personer med olika funktionsnedsättningar ska få samma möjligheter till motion och idrottande som andra. Det kan handla om rent fysiska hinder i form av idrottsanläggningar som inte är anpassade eller att man bor på en mindre ort och det saknas organiserad föreningsidrott inom parasportgrenar. Den försämrade rätten till assistans sätter käppar i hjulet för dem som behöver stöd för att

kunna utöva sin sport, och för den som bor på ett särskilt boende kan det vara låg bemanning som skapar problem. Det kan också finnas en känsla av osäkerhet och utanförskap som gör att man inte vågar sig på att prova en idrott. Det behövs med andra ord insatser på flera olika områden och inblandning av såväl staten som kommunerna och föreningslivet. I motionen Idrott och hälsa för personer med funktionsnedsättning (mot. 2020/21:305) samt i motionen Idrott, fritid och civilsamhället (mot. 2025/26:V671) utvecklas Vänsterpartiets politik och förslag på området parasport.

Barn och unga som har funktionsnedsättning rör sig betydligt mindre än andra. Så mycket som var femte ung person mellan 16 och 29 år motionerar aldrig, vilket är mer än dubbelt så många jämfört med övriga i samma ålder. Barn och ungdomar med funktionsnedsättning har dessutom sämre kostvanor, lider i större utsträckning av fetma och mår psykiskt sämre än andra unga. Forskning visar att det sällan är funktionsnedsättningen i sig som hindrar någon från att delta i fysiska aktiviteter utan att det först och främst handlar om andra hinder. Vad som är ett hinder varierar naturligtvis kraftigt mellan olika funktionsnedsättningar och individer. Sjukdomar, skador, trötthet eller mediciner kan naturligtvis sätta stopp för träningen, men även faktorer som osäkerhet, låg tilltro till den egna förmågan och okunskap om nyttan med att träna och hur man använder sin kropp riskerar att leda till passivitet. Rädsla för diskriminering kan vara ytterligare en förklaring, liksom brist på tid och motivation. Även barns möjligheter att delta i skolans idrottslektioner kan vara begränsade.

Förutom individuella och sociala orsaker kan platsen vara ett hinder. Var man bor i landet har stor betydelse för tillgången till aktiviteter och resurser. Avståndet till aktiviteter och friluftsområden spelar roll liksom möjligheterna till transporter och eventuell utrustning och assistans. Familjens ekonomi och sociala bakgrund har också betydelse för hur mycket man rör sig.

Regeringen bör ta initiativ till en kartläggning av hur tillgången till fritidshjälpmedel, färdtjänst, kontaktpersoner, ledsagare och personlig assistans påverkar möjligheten att delta i kulturliv och i fysiska aktiviteter på lika villkor runtom i landet för att kunna öka delaktigheten och den fysiska aktiviteten bland barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

16 En inkluderande krisberedskap

I instruktionerna till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och övriga instanser som ansvarar för krisberedskap i nödsituationer finns det inget tydligt uppdrag kring att den information som går ut till allmänheten ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. Det betyder att det i dag finns ett stort antal människor som inte kan tillgodogöra sig informationen om hur de bör agera i händelse av en kris eller katastrof.

Att samhället brister på detta område blev tydligt under coronakrisen. I takt med att rekommendationerna om distansering skärptes ökade behovet av tillgängliga och uppdaterade hemsidor. Detta prioriterades inte och det tog lång tid innan det togs fram tillgänglig information om covid-19 på de ansvariga myndigheternas webbplatser. Möjligheten att få information på lättläst svenska drog också ut på tiden, likaså att få de dagliga presskonferenserna teckenspråkstolkade. Även Vårdguiden 1177 var sen med att tillgängliggöra sin information. Att inte möjliggöra för personer med funktionsnedsättning att tillgodogöra sig viktig information från en pålitlig källa är en stor hälsorisk.

Regeringen bör initiera en översyn av krisberedskapen med syftet att säkerställa att all viktig information, stöd och hjälp från samhällets sida tillgängliggörs för personer med funktionsnedsättning i händelse av en kris eller katastrof. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linnea Bengtsson (V)

Nadja Awad (V)

Daniel Bernmar (V)

Ida Gabrielsson (V)

Samuel Gonzalez Westling (V)

Jonas Lindberg (V)

Jennifer Merelaid Hankins (V)

Frida Tånghag (V)